

PRZEGLĄDY – RECENZJE – MATERIAŁY

RACHUNKOWOŚĆ ROLNICZA W HOLANDII

ORGANIZACJA I ZAKRES PRAC INSTYTUTU EKONOMICZNO-ROLNICZEGO W HADZE

Landbouw Economisch Instituut powstał w 1940 r. Bodźcem do powstania tej placówki był kryzys w latach trzydziestych, który na pierwsze miejsce wysunął problemy ekonomiczne rolnictwa. Dążenie postępowych chłopów do zmniejszenia kosztów produkcji i do racjonalnej gospodarki, jak również zainteresowania całego państwa w obniżeniu kosztów wytwarzania ze względu na konkurencyjne ceny na rynkach zagranicznych, prowadziło do początków systematycznej rachunkowości w gospodarstwach rolnych. Zarówno państwo jak i organizacje rolnicze były żywo zainteresowane w rozwoju tego rodzaju badań. Rachunkowość też stanowi podstawowy materiał, na którym pracuje Instytut.

Charakterystyczną cechą Instytutu Rolniczo-Ekonomicznego w Hadze jest to, że praktycznie od momentu założenia jest on przedsiębiorstwem społecznym finansowanym w połowie przez państwo (Ministerstwo Rolnictwa), w połowie zaś przez zorganizowane rolnictwo, tzn. przez rolników zrzeszonych w trzech ugrupowaniach jakie istnieją w Holandii, a mianowicie: katolickie, protestanckie i neutralne.

Instytut ma zastrzeżoną prawnie oraz istniejącą faktycznie znaczną samodzielność, co gwarantuje obiektywność badań.

Instytut ma następujące działy:

1. Ogólno-rolniczy (produkcja roślinna i zwierzęca),
2. Warzywniczy i sadowniczy,
3. Rybactwa,
4. Ogólnych zagadnień ekonomiki (polityka agrarna, finansowanie i kredyty, ceny oraz zagadnienia ekonomiki krajów zagranicznych),
5. Socjalno-ekonomiczny (zagadnienia pracy i siły roboczej, struktura gospo-

darstw, przemiany w tej strukturze, kierunki zainteresowań młodzieży wiejskiej, mechanizacja a odpływ młodzieży ze wsi, badanie warunków kulturalnych, socjalnych i religijnych),

6. Dział statystyki, dokumentacji i wydawnictw, współpracujący z innymi działami w zakresie gromadzenia materiałów statystyki ogólnopństwowej, zestawiania cen rolnych i przemysłowych jako elementów do przewidywania kosztów produkcji i opłacalności. Dział ten zajmuje się pracami wydawniczymi Instytutu.

Problemy wchodzące w zakres pracy badawczej Instytutu można podzielić na trzy współzależne grupy, a mianowicie: zagadnienia ogólnogospodarcze, zagadnienia ekonomiczno-socjalne i zagadnienia organizacyjno-gospodarcze.

Rachunek kosztów produkcji i studia ekonomiczne zajmują czołowe miejsce w pracach Instytutu. Również studia i obserwacje w zakresie polityki agrarnej skoncentrowane są całkowicie w Instytucie. Wszelkie prace z tej dziedziny prowadzone dotychczas przez inne placówki i organizacje zostały przekazane do Instytutu. Wiele uwagi poświęca się także innym zagadnieniom, jak np. czynnikom wpływającym na kształtowanie się plac i cen, organizację rynku oraz na międzynarodowy handel. Instytut wreszcie zajmuje się jednocześnie planami rozwoju rolnictwa, uwzględniając przy tym, obok technicznych i ekonomicznych, także aspekty geograficzne oraz socjalne.

W grupie zagadnień ogólnogospodarczych opracowuje się zagadnienia dotyczące polityki handlowej, jak np. tematy związane z międzynarodowym układem taryfowo-handlowym i z utworzeniem zachodnio-europejskiej wspólnoty rolniczej.

W zakresie ostatniego zagadnienia zbadano w niektórych krajach konkretne poczynania dotyczące polityki rynku i cen. Prowadzi się prace badawcze także w zakresie finansowania różnych gałęzi gospodarczych, w których dużą rolę odgrywają spółdzielcze przedsiębiorstwa produkcyjne i handlowe.

Badania ekonomiczno-socjologiczne dotyczą między innymi badania małych gospodarstw rolnych na glebach piaszczystych, przy czym brane są pod uwagę czynniki demograficzne, ekonomiczne i techniczno-rolnicze. Głównym zadaniem jest szukanie możliwości korzystnego zatrudnienia nadwyżek siły roboczej w gospodarstwach rolnych i kierowanie młodzieży wiejskiej do pracy poza rolnictwem holenderskim. Problem młodoletnich chłopów stanowi w Holandii — podobnie jak w całej Europie — czołowe zagadnienie ekonomicznej polityki rolnej. W różnych rejonach kraju organizowane są także badania poziomu stopy życiowej. Chodzi tu o stwierdzenie jakie czynniki w pierwszym rzędzie podnoszą dobrobyt i na które z nich należy zwrócić szczególną uwagę.

Badania organizacyjno-gospodarcze pochłaniają przeszło połowę budżetu Instytutu. Badania te prowadzone przez działy pierwszy i drugi opierają swoje prace na bardzo obszernej i kosztownej dokumentacji, jaką jest rachunkowość

rolna prowadzona w 3000 gospodarstw. Również w dziale rybactwa gromadzi się cenną dokumentację ogólnoprodukcyjną i organizacyjną, która umożliwia rozwiązywanie wielu zagadnień.

W Instytucie pracuje 260 osób, w tym 70 pracowników terenowych do spraw rachunkowości.

Z ogólnej liczby pracowników około 30 posiada wykształcenie akademickie.

Pracownicy naukowcy Instytutu są doradcami wielu komisji rządowych i organizacji rolniczych. W ten sposób Instytut także bierze aktywny udział w rozwiązywaniu aktualnych problemów rolnictwa.

Instytut posiada radę naukową, której połowę członków mianuje minister rolnictwa, drugą zaś połowę stanowią rolnicy praktycy wysunięci przez organizacje rolnicze. Rada decyduje o tym jakie prace i badania mają być realizowane, ustala zatem plan prac, natomiast nie zabiera głosu w metodach badania i opracowania wyników. W tych sprawach decyzja należy do mianowanego przez radę naukową dyrektora Instytutu.

Przy ważniejszych działach pracy utworzone są stałe komisje, które udzielają porad i wskazówek co do organizacji i metod badań. Komisje te jednakże nie są upoważnione do oceny przygotowanych prac. Wyniki badań przed ich publikacją sprawdza inny zespół specjalistów.

RACHUNKOWOŚĆ ROLNA W GOSPODARSTWACH CHŁOPSKICH

Na wstępie kilka niezbędnych informacji o rolnictwie holenderskim, które posłużą do lepszego zrozumienia zasięgu i znaczenia rachunkowości gospodarstw chłopskich w Holandii. Ogólny obszar Holandii wynosi około 35 tys. km², w tym około 2 tys. km² powierzchni wód i kanałów wodnych. Przypomnijmy, że ogólna powierzchnia Polski wynosi około 312 tys. km². Ludność Holandii — 10,7 tys. osób, a zagęszczenie na 1 km² — 329 osób. W Polsce, jak wiemy, liczba ludności sięga 28 mln, a gęstość zaludnienia na 1 km² około 90 osób.

W Holandii jest około 240 tys. gospodarstw. Struktura tych gospodarstw wygląda następująco: do 5 ha — około 101 tys., od 5 do 10 ha — 64 tys., od 10 do 20 ha — 49 tys., od 20 do 50 — 24 tys., 50 i więcej ha — około 2 tys. gospodarstw. Ziemia użytkowana rolniczo wynosi około 2,6 mln ha wobec 20,4 mln ha tychże gruntów w Polsce.

Wielkość gospodarstw rolnych dochodzi do 80 ha.

Rolnictwo holenderskie odznacza się dużą specjalizacją. Gospodarstwa rolne dzielą się na trzy wyraźne, zasadnicze typy:

1. Gospodarstwa o produkcji wyłącznie roślinnej,
2. Gospodarstwa pastwiskowo-mleczne,
3. Gospodarstwa o produkcji mieszanej,

Oddzielną grupę stanowią gospodarstwa ogrodnicze.

Gospodarstwa o wyłącznej produkcji roślinnej, położone są na polderach, przeciętny ich obszar wynosi około 30—40 ha, są to najczęściej gospodarstwa dzierżawione od państwa (ogólnie biorąc około 50% gruntów w Holandii jest dzierżawionych). Zatrudniają najczęściej trzech robotników stałych, a w okresie nasilonych prac jeszcze donajmują. Produkują głównie zboża. Oglą-

daliśmy takie gospodarstwo o powierzchni 60 ha, gdzie uprawiano: pszenicę, jęczmień, groch, len, ziemniaki i buraki cukrowe oraz zielonki na przyoranie. Inwentarza żywego w ogóle nie było. Nawożenie — nawozami zielonymi i sztucznymi, obornikiem się nie nawozi.

Gospodarstwa pastwiskowo-mleczne wynoszą średnio od 15 do 25 ha. Posiadają wyłącznie pastwiska, hodują bydło i świnie. Oglądaliśmy tego typu gospodarstwo o powierzchni 21 ha. W gospodarstwie było 36 sztuk bydła, w tym 20 krów oraz 70 sztuk trzody,

którą tuczono mlekiem pozostającym od wyrobu serów pełnotłustych oraz kupowaną paszą treściwą. Krowy od kwietnia do listopada przebywają na pastwisku całą dobę.

Gospodarstwa o wyłącznej produkcji roślinnej jak i gospodarstwa pastwiskowe położone są w zachodniej części Holandii, natomiast we wschodniej jej części na glebach piaszczystych znajdują się stare tradycyjne gospodarstwa chłopskie o produkcji mieszanej. Wielkość tych gospodarstw waha się od 4 do 10 ha.

CEL RACHUNKOWOŚCI

Rachunkowość prowadzi się we wszystkich typach gospodarstw rolnych a liczba gospodarstw objętych tą akcją dla potrzeb Instytutu Ekonomiczno-Rolniczego w Hadze wynosi 2500. Ponadto prowadzi się rachunkowość w 500 gospodarstwach ogrodniczych.

Rachunkowość rolna ma dwa zasadnicze cele: 1. stworzenie naukowych podstaw do kierowania polityką rolą oraz 2. usprawnienie praktyki organizowania i zarządzania gospodarstwami.

Dla pierwszego celu konieczne jest kalkulowanie kosztów poszczególnych produktów rolnych. Cel zaś drugi wymaga obliczania ich ogólnej opłacalności a następnie analizy porównawczej gospodarstw dla wykrycia ich słabych i mocnych stron organizacyjnych.

W oparciu o rachunkowość określa się rentowność poszczególnych typów gospodarstw rolnych i ogrodniczych, co pozwala na jednoczesne śledzenie ich stanu i rozwoju.

Porównuje się i analizuje przedsiębiorstwa rolne dla uzyskania poprawy wyników gospodarowania. Wzajemne porównywanie gospodarstw wyjaśnia,

gdzie znajdują się słabe punkty poszczególnych przedsiębiorstw. Instruktorska służba rolna opiera się w swej pracy coraz szerzej na danych rachunkowości.

W ramach kompleksowego badania gospodarstw usiłuje się również rozwiązać różne specjalne zagadnienia, jak na przykład: opłacalność intensywnego sposobu produkcji pasz, problem koń czy traktor, udój ręczny czy mechaniczny i wiele innych. Zainteresowanie rolników i ogrodników porównywaniem oraz analizą przedsiębiorstw poważnie wzrasta.

Wylicza się koszty własne podstawowych produktów rolnych w różnych typach gospodarstw. Wyliczenia te dają indywidualnemu rolnikowi niezbędne wyobrażenie o wysokości kosztów wytwarzania oraz służą za podstawę polityki rynkowej i polityki cen w rolnictwie.

Wysokość zapewnionych przez rząd minimalnych gwarancji jak i średnie ceny niektórych głównych produktów ustala się w oparciu o wyliczone przez Instytut koszty produkcji.

ORGANIZACJA RACHUNKOWOŚCI

Organizacja rachunkowości w terenie opiera się na ścisłej współpracy Instytutu z „Państwową Doradcą Służbą Rolną” należącą do Ministerstwa Rolnictwa oraz ze społecznymi organizacjami rolniczymi, o których mówiliśmy na wstępie.

Cały kraj jest podzielony na 26 okręgów, w których są siedziby Doradczych Urzędów Służby Rolnej, przy tych Urzędach pracują pracownicy Instytutu (2 lub 3 osoby na Urząd). Ogółem liczba tych terenowych pracowników rachunkowości Instytutu wynosi 70

osób. Współpracują oni ściśle z pracownikami Rolniczej Służby Doradczej.

W tym miejscu wspomnimy parę słów o Doradczej Służbie Rolnej. Jest ona ekspozyturą Ministerstwa Rolnictwa w terenie. W Ministerstwie znajduje się główne biuro Doradczej Służby Rolnej, która ma 10 specjalistów — konsultentów wszystkich specjalności rolniczych. Biuro zatrudnia około 100 osób.

Biura rejonowe (26) są podporządkowane Ministerstwu i kierowane przez tzw. konsultentów, którzy mają do po-

mocy 5 specjalistów dla udzielania porad 25 asystentem zatrudnionym w każdym z biur rejonowych. Na każdego asystenta przypada około 400 gospodarstw, którymi się opiekuje. Asystent rejonowy jest doradcą do wszystkich spraw rolniczych, a więc do spraw produkcji roślinnej, zwierzęcej a również ochrony roślin i chorób zwierząt. W sumie około 1000 osób pracuje w służbie doradczej.

Kwiaciarstwo i rybactwo mają swoje oddzielne służby doradcze.

Pracownicy rachunkowości są raczej buchalterami i do nich należy zbieranie, kontrola, bilans i zamknięcie danych otrzymywanych od gospodarzy, natomiast bezpośredni kontakt z gospodarzem utrzymują pracownicy doradczej służby rolnej.

Chłopi nie prowadzą, tak jak u nas, książki rachunkowej, lecz co pewien czas — raz na dwa tygodnie — przesyłają dane o funkcjonowaniu swego gospodarstwa do terenowych buchalterów Instytutu. Jeżeli dane nadesłane przez gospodarza budzą jakieś wątpliwości, to przedstawiciel doradczej służby rolnej przyjeżdża do niego, aby uzyskać wyjaśnienie. Gospodarze sami wypełniają zatem stosunkowo mało danych i nie dokonują żadnych przeliczeń, gdyż należy to do buchalterów terenowych Instytutu. Natomiast bezpośredni kontakt z gospodarzem w zasadzie należy do tzw. asystentów (agronomów) doradczej służby rolnej.

Udzielają oni pomocy w prowadzeniu zapisów i gromadzeniu danych (np. roczne dane dotyczące inwentury). Dokonują wraz z gospodarzem pewnej analizy wyników gospodarowania roku ubiegłego oraz udzielają porad co do planu produkcji roślinnej i zwierzęcej na rok następny.

Każdy księgowy terenowy obejmuje od 35 do 50 gospodarstw w zależności od typu gospodarstwa. Gospodarstw pastwiskowych — 50, mieszanych i typowo roślinnych — 35—40.

Poza 70 terenowymi księgowymi Instytut posiada 8 tzw. starszych księgowych, u nas odpowiada to funkcji inspektorów okręgowych, kontrolujących pracę księgowych terenowych.

Księgowi terenowi rekrutują się z synów chłopskich. Dla objęcia tej pracy muszą mieć ukończoną średnią szkołę rolniczą a nadto szkołę buchalteryjną. Starsi księgowi nie mają wyższego wykształcenia, natomiast główną ich zaletą jest zmysł organizacyjny i doskonała znajomość rachunkowości.

Chłopi, u których prowadzi się rachunkowość, nie otrzymują żadnych premii. Natomiast sami domagają się tego, aby prowadzono u nich rachunkowość.

Wybór gospodarstw, które mają prowadzić książki, odbywa się w oparciu o dane masowe i o wytworzone na podstawie tych danych typowe gospodarstwa dla danego rejonu. Typuje gospodarstwa doradczą służbą rolną wraz z przedstawicielami organizacji chłopskich, natomiast przedstawiciele Instytutu po obejrzeniu gospodarstwa na miejscu, w terenie, decydują czy jest ono dostatecznie typowe i czy zostanie objęte badaniem.

Gospodarstwa objęte rachunkowością nie mogą jej prowadzić dłużej niż 5 lat, gdyż zdaniem Instytutu po pięciu latach przestają być typowe. Sam fakt prowadzenia rachunkowości w ciągu kilku lat podnosi ich poziom. Gospodarstwa zatem stale się zmieniają. Natomiast wyjątkowe są wypadki, aby chłop sam zrezygnował z prowadzenia rachunkowości.

Instytut gwarantuje poszczególnym gospodarzom zachowanie tajemnicy o danych zawartych w ich zapiskach.

METODA ZBIERANIA DANYCH

Jak już zaznaczaliśmy, gospodarze prowadzą rachunkowość nie w książkach lecz na specjalnych formularzach, które dostarczają księgowym pracującym w okręgowych urzędach doradczej służby rolnej.

Zakres zbieranych danych, jak również okres obrachunkowy różni się w zależności od typu gospodarstwa. Jednakże w zasadzie metoda zbierania i opracowania materiałów jest podobna.

Rok obrachunkowy dla gospodarstw pastwiskowych i mieszanych zaczyna się 1. V. i kończy 30. IV. Dla gospodarstw o wyłącznej produkcji roślinnej trwa od 1. III. do 28. II.

Dla przykładu przytoczymy zakres i metodę zbierania oraz opracowania i publikowania materiałów w gospodarstwach o produkcji mieszanej, które są najbardziej zbliżone do naszych gospodarstw i których w Holandii jest najwięcej.

ZAPISKI PROWADZONE W GOSPODARSTWIE

Zacniemy od formularzy, które wypełnia gospodarz jednorazowo w ciągu roku. Formularze takie są trzy.

1. Na początku roku obrachunkowego wypełnia się dane: a) o stanie bydła rogatego, b) o stanie zatrudnienia obcych sił najemnych oraz o wysokości płac i c) ogólne dane o gospodarstwie i o chowie bydła, np. pojemność gnojowni, silosu ziemniaczanego, silosu na pasze zielone, kurnika, d) rasa bydła, stosowanie sztucznej inseminacji, korzystanie z buhaja związkowego (związku hodowców), kiedy wychodzą krowy na pastwisko i wiele innych podobnych pytań o charakterze ogólnym.

2. Na początku grudnia gospodarz wypełnia dane: a) o powierzchni zasiewów i zbiorach w roku obrachunkowym ze szczegółowym rozróżnieniem roślin uprawnych oraz uwzględnieniem poplonów; b) dane o gruntach wydzierżawionych, c) dane o ilości i wartości ziarna wysianego z własnego gospodarstwa i z dokupna.

3. Na końcu roku obrachunkowego dane inwentaryzacyjne zawierające: a) wierzytelności gospodarstwa, b) długi gospodarstwa, c) zapasy wszystkich produktów z własnego gospodarstwa z podziałem wg przeznaczenia (na siew, na spożycie własne, na paszę) i zapasy produktów dokupionych, d) wykaz osób, które w roku obrachunkowym pracowały wyłącznie lub częściowo w gospodarstwie, z określeniem ile procent czasu w ciągu roku pracowała każda osoba, e) szacunkowa wartość stanu końcowego trzody chlewnej, f) ogólne uwagi na temat hodowli w roku obrachunkowym (choroby zwierząt, rozwój i wzrost zwierząt itp.).

4. Również raz do roku gospodarz przy pomocy asystenta rejonowego urzędu doradczego wypełnia rejestr maszyn i narzędzi.

Periodycznie co dwa tygodnie nadsyłają chłopci następujące informacje:

a) godziny przepracowane we własnym gospodarstwie przez gospodarza, członków rodziny, robotników płatnych, pomoc sąsiedzka oraz godziny przepracowane przez traktor we własnym gospodarstwie i w innych gospodarstwach;

b) szczegółowy obrót inwentarzem żywym z podziałem na rodzaje zwierząt (bydło, trzoda, owce, konie, drób), wiek i płęć;

c) ilość poszczególnych nawozów sztucznych wysianych pod poszczególne rośliny;

d) zużycie produktów z własnego gospodarstwa (mleko, ziemniaki, jaja, żyto, owies, jęczmień, buraki pastewne, siłoma) na: spożycie domowe, paszę (dla bydła, koni, trzody, owiec, drobiu), siew i sadzenie, dla pracowników, zużycie słomy przez inwentarz i na krycie dachów¹;

e) przychody i rozchody gotówkowe.

GROMADZENIE I OPRACOWANIE MATERIAŁÓW PRZEZ KSIĘGOWYCH

Wszystkie wymienione wyżej materiały nadchodzą do księgowych Instytutu pracujących w rejonowych biurach doradczych. Sprawozdania nadsyłane co dwa tygodnie wpisywane są przez księgowych do odpowiednich ksiąg istniejących dla każdego gospodarstwa. Są to:

1. Rejestr zapasów, w którym notuje się co dwa tygodnie:

a) sprzedaż i zużycie na potrzeby własne artykułów rolniczych wyprodukowanych w gospodarstwie. W ten sposób wiadomy jest w każdym czasie zapas tych artykułów;

b) zużycie nawozów sztucznych.

2. Książka kasowa z podziałem na kategorie przychodów i rozchodów.

3. Książka wynikowa zawierająca:

a) obliczenie powierzchni użytków zielonych i upraw pastewnych,

b) zestawienie obrotów ziemiopłodami tak zwanymi targowymi (zboża, okopowe i inne),

c) zużycie pasz treściwych z własnego gospodarstwa,

d) zużycie pasz objętościowych z własnego gospodarstwa,

e) pasze zakupione,

f) zużycie ziarna siewnego z własnego gospodarstwa,

g) zakupione i wysiane nawozy sztuczne,

h) inwentura stada i obrót stada (bydło, trzoda, owce, konie, drób),

i) obrachunek płacy za pracę najmu.

Na końcu roku księgowi Instytutu sporządzają dla każdego gospodarstwa:

1) zestawienie wyników gospodarowania,

¹ W Holandii istnieje masowe zjawisko wykorzystania słomy na krycie dachów. Uważa się bowiem, że jest to bardzo trwałe i dobre pokrycie. Utrzymuje ciepło w zimie i chłód w lecie. Zaskakująco wyglądają piękne murowane domy pokryte słomą bądź trzciną.

2) przegląd wyników rachunkowości w przeciętnych — typowych (standardowych) gospodarstwach (najwyżej 25).

Oba te zestawienia przesyłane są do gospodarza prowadzącego rachunkowość. Pierwsze obliczenie ma na celu wykazanie dochodów z poszczególnych gałęzi produkcji i nakładów na tę produkcję oraz ogólnej dochodowości gospodarstwa w danym roku i w porównaniu z rokiem ubiegłym (patrz załącznik 1).

Zestawienie drugie przesyła się gospodarzowi w tym celu, aby mógł on rozpatrywać wyniki swego gospodarstwa na tle wyników gospodarstw typowych — standardowych. (Patrz załącznik 2).

Wracając do załącznika 1, wyjaśnimy niektóre pozycje nakładów:

1. Praca gospodarza i jego rodziny traktowana jest jako pozycja po stronie nakładów. Podstawę do obliczenia stanowi bieżąca stawka dla robotników najemnych. Wynagrodzenie farmera, jako przedsiębiorcy nie jest uwzględniane.

2. Oprocentowanie oblicza się od całego kapitału łącznie z częścią będącą osobistą własnością gospodarza. (Przypominamy, że w Holandii rozpowszechniona jest dzierżawa).

3. Do nakładów wlicza się czynsz za ziemię i budynki również w tych wypadkach jeżeli ziemia i budynki stanowią własność gospodarza.

4. Wartość inwentarza żywego przyjmuje się wg jednakowych cen na początku i na końcu roku, tak że zmiany w poziomie cen nie mają wpływu na ostateczny wynik.

Wyniki gospodarowania obliczane były do roku 1953/54 wg metody ustalania dochodu surowego to znaczy nie liczenia własnych pasz i nasion tak po stronie dochodów jak i po stronie nakładów. Od 1953/54 roku wyniki oblicza się dwiema metodami: 1) biorąc za podstawę dochód surowy i 2) wychodząc z produkcji globalnej, to znaczy przy uwzględnianiu własnych pasz i nasion. Drugą metodę uważa się za podstawową.

Jako dochód czysty gospodarującego liczy się różnicę pomiędzy dochodem ogólnym (produkcją globalną) a nakładami (do których wchodzi również nakłady z własnego gospodarstwa, podatki, płaca najmu, oprocentowanie kapitału i płace za pracę własną) tak zwana „nadwyżka netto”. Dla wyliczenia dochodu rodziny dodaje się do dochodu

czystego gospodarza jeszcze wynagrodzenie za pracę rodziny.

Porównanie wyników gospodarowania w nawiązaniu do gospodarstw typowych zawiera dość szczegółowe dane zarówno o wynikach dla całych gospodarstw jak i poszczególnych gałęzi produkcji. Zebrane dane stanowią podstawę do przeprowadzania porównań między gospodarstwami pracującymi w podobnych warunkach, jak również z gospodarstwami znajdującymi się w odmiennych warunkach. Analizując dane, specjalną uwagę zwraca się na dochód netto z całego gospodarstwa, wysokość produkcji i nakładów poszczególnych produktów, oraz nakłady na pracę żywą.

Tablice porównawcze w formie sprawozdań rolniczo-gospodarczych opracowywanych przez Instytut udostępnia się gospodarzom i doradczej służbie rolnej. Służba doradcza zwołuje zebrania, na których rolnicy dyskutują nad wynikami tych sprawozdań. W ten sposób uzyskuje się pierwszą ocenę wyników gospodarowania, oświetla ujemne i dodatnie strony danego gospodarstwa. Wyniki te nie wskazują jeszcze automatycznie, jakie zmiany należałoby wprowadzić dla ulepszenia gospodarstwa. Prowadzi do tego drugi etap pracy, kiedy gospodarz wspólnie z ekspertem — doradcą szczegółowo analizuje gospodarstwo. Układają oni wspólnie najlepszy dla danego gospodarstwa plan zasiewów i hodowli. Celem tej pracy jest pokazanie chłopom dochodów, nakładów i zysków dla szeregu alternatywnych planów produkcji.

Dla wyliczenia tych planów konieczna jest znajomość kosztów stałych, zmiennych i kosztów ogólnogospodarczych oraz przypuszczalnej produkcji poszczególnych artykułów rolniczych.

Właśnie przy pomocy rachunkowości mogą być dokonywane wyżej wspomniane kalkulacje i plany.

Reasumując można powiedzieć, że system rachunkowości prowadzonej w Holandii jest stosunkowo prosty, zwłaszcza zamknięcie wyników gospodarowania jest nieskomplikowane.

Holendrzy nazywają swoją rachunkowość „księgowością rentowności”. W porównaniu do rachunkowości prowadzonej w Polsce, rachunkowość holenderska jest skonkretyzowana i ma wyraźnie wytknięty wąski cel, którym jest rentowność. Podczas gdy rachunkowość w Polsce poza wyliczeniem dochodowości gospodarstw daje olbrzymi materiał w zakresie bilansów: środ-

ków trwałych, produkcji globalnej, nakładów, przychodów i rozchodów gotówkowych, bilansów wszystkich głównych artykułów rolniczych, poziomu życiowego mas chłopskich, spożycia i innych.

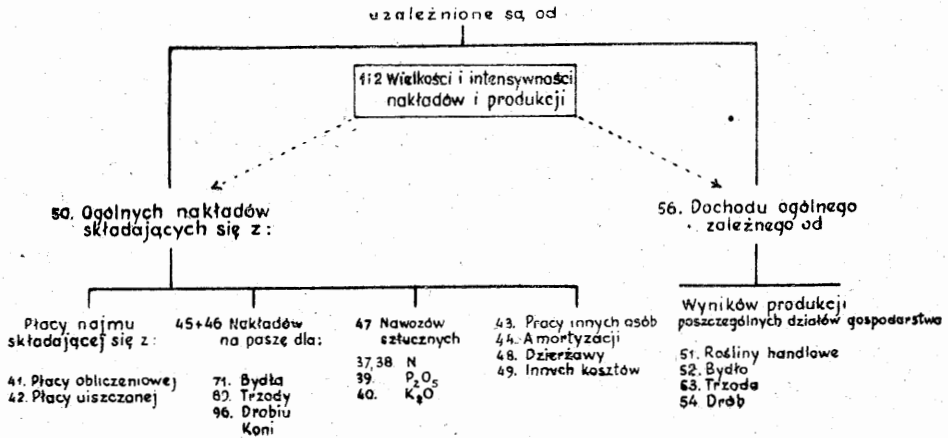
PUBLIKOWANIE WYNIKÓW

Jak już wspominaliśmy, dla wyłącznego użytku gospodarzy i służby doradczej wydawane są w Holandii indywidualne wyniki rachunkowości w po-

Funkcjonalna zależność budowy przeglądu standardowego dla gospodarstw o produkcji mieszanej

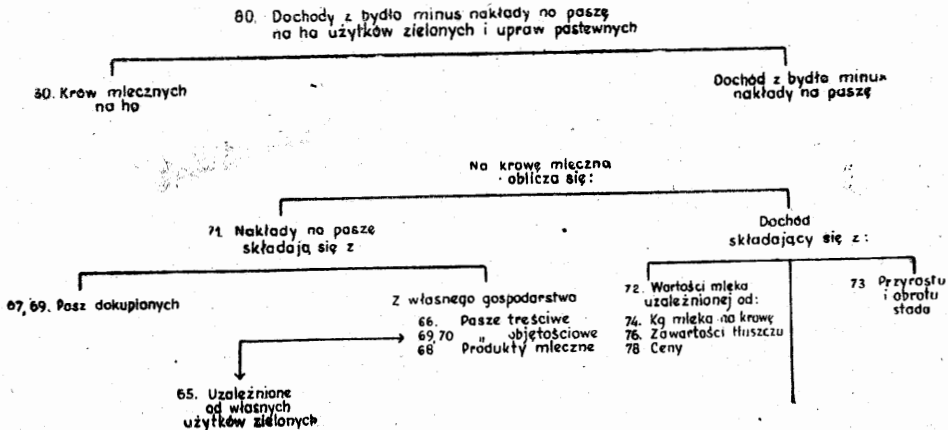
I Wyniki finansowe gospodarstw uwidocznia

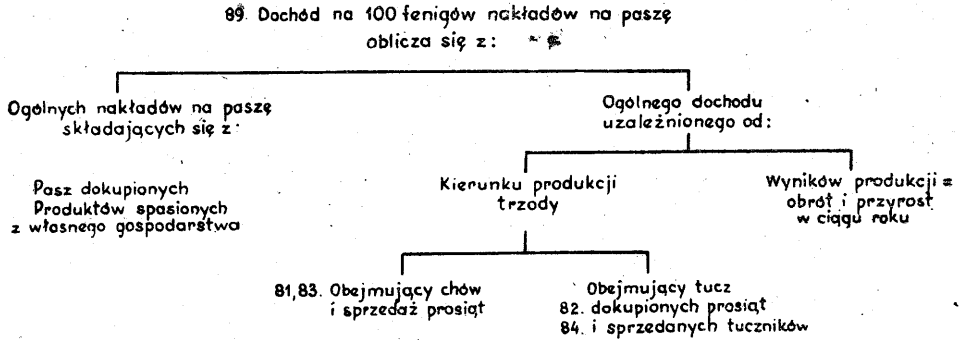
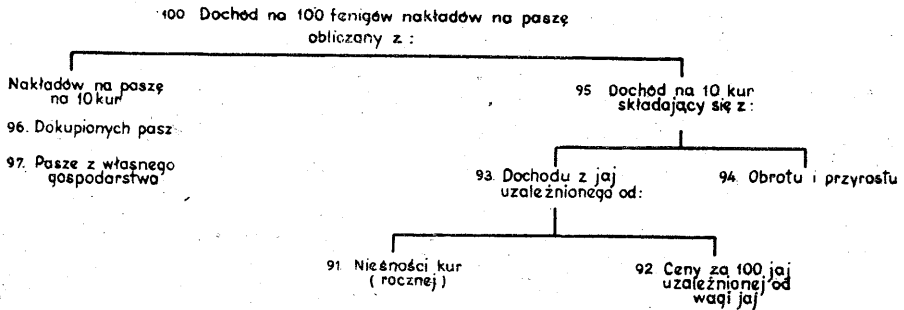
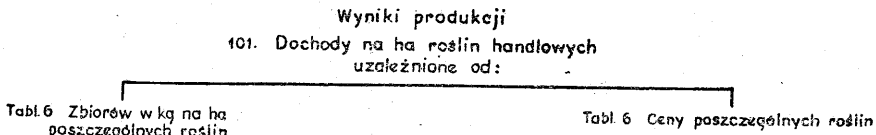
- 57. Dochód netto na ha ziemi uprawnej
- 58. Dochód z pracy na ha ziemi uprawnej
- 59. Dochód z pracy na gospodarstwo
- 60. Dochód z pracy na pełnowartościową siłę roboczą

II. Analiza wyników poszczególnych działów produkcji gospodarstwa

a. Hodowla bydła

b. Hodowla trzody chlewnej**c. Hodowla drobiu****d. Rośliny handlowe**

szczególne okręgi i typy gospodarstw.

Wydawnictwem zaś, które obejmuje całość wyników rachunkowości w danym roku, jest „Statystyczny przegląd dochodów gospodarstw wiejskich”. Tematyka publikacji jest podobna do podanego przez nas przykładu w załączniku 2.

Publikacja zawiera wyłącznie wartości średnie dla gospodarstw zgrupo-

wanych wg wielkości obszaru w ramach trzech zasadniczych typów gospodarstw i rejonów kraju. Nie widzimy tu żadnych uogólnień dla całego kraju lub dla rejonów.

Podstawowymi wskaźnikami używanymi do określenia wyników gospodarowania są: a) produkcja na ha ziemi uprawnej, b) nakłady na ha (łącznie z pracą rodziny i oprocentowaniem ka-

pitau) oraz dochód czysty na hektar. Jednym z zasadniczych wskaźników jest stosunek procentowy dochodu czystego do nakładów. Niżej podany schemat najlepiej uwidoczni zasadnicze wskaźniki używane w Holandii dla charakterystyki intensywności produk-

cji i nakładów, oraz kierunków produkcji.

W tabeli 1 podajemy niektóre wyniki gospodarstw holenderskich.

Z tabeli 1 wynika, że najbardziej dochodowe są gospodarstwa o wyłącznej produkcji roślinnej, najmniej zaś do-

Tabela 1

Wyniki gospodarowania na 1 ha wg typów gospodarstw w % wyników średnich z lat 1951/52—1955/56

Wyszczególnienie	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
Gospodarstwa o produkcji roślinnej								
Dochód ogólny	71	88	88	105	103	93	99	100
Nakłady	57	61	65	71	75	79	84	86
Dochód czysty	14	27	23	34	28	14	15	14
Gospodarstwa pastwiskowe								
Dochód ogólny	72	82	84	93	99	100	101	106
Nakłady	54	64	75	80	85	86	102	100
Dochód czysty	18	18	9	13	14	14	—1	6
Gospodarstwa mieszane								
Dochód ogólny	56	69	77	89	96	98	104	112
Nakłady	52	62	74	83	91	94	108	111
Dochód czysty	4	7	3	6	5	4	—4	1

chodowe gospodarstwa na piaskach o produkcji mieszanej.

Zwraca również uwagę zwłaszcza w gospodarstwach pastwiskowych i mieszanych stały wzrost produkcji przy jednoczesnym wzroście nakładów i zmniejszającym się dochodzie czystym.

Syntetyczny wskaźnik wyników gospodarowania, tj. stosunek procentowy dochodu czystego do nakładów, ilustruje kartogram.

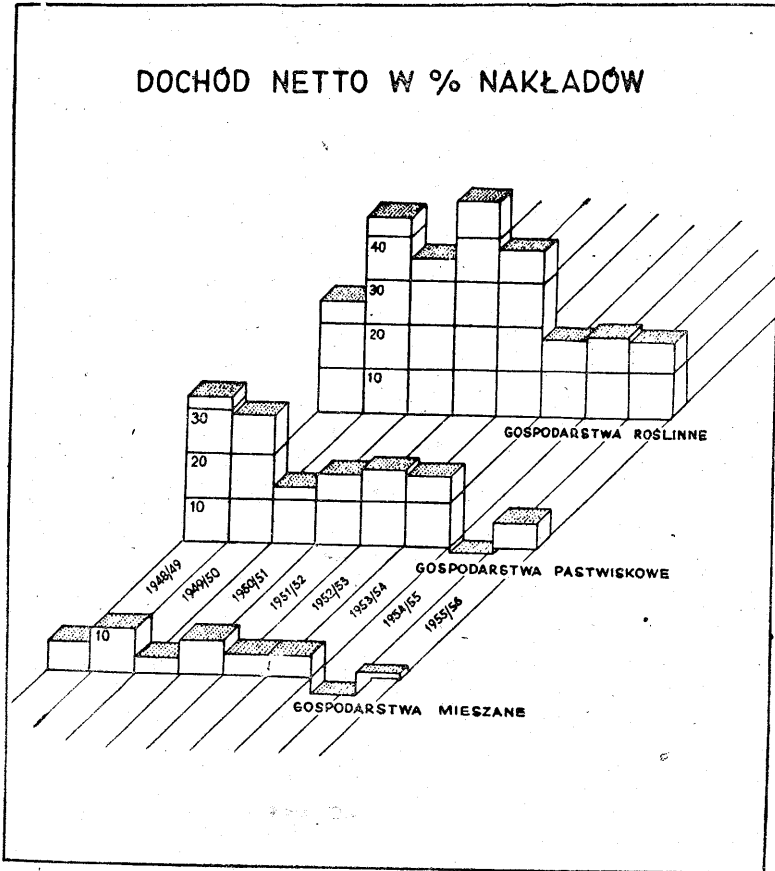
Jak wynika z kartogramu, stosunek dochodu czystego do nakładów jest w ostatnich latach coraz mniej korzystny dla wszystkich typów gospodarstw.

Trzecim typem publikacji opartej na danych rachunkowości są kalkulacje kosztów produkcji podstawowych artykułów (mleko, trzoda, zboża) produkowanych w Holandii. W tym wypadku nie wszystkie gospodarstwa prowadzące rachunkowość biorą udział w tych kalkulacjach. Prof. J. Herring, dyrektor Instytutu Ekonomiczno-Rolniczego w Hadze, opracował nową metodę obliczania kosztów produkcji w gospodar-

stwach chłopskich, która nazywa się „metodą gospodarstwa typowego”. Szczegółową kalkulację kosztów produkcji podstawowych artykułów przeprowadza się w kilkunastu typowych gospodarstwach, reprezentujących poszczególne rejony. Kalkulację dla gospodarstw typowych w pewnym stopniu, w ramach proporcji ogólnych, kontroluje się przy pomocy wyników rachunkowości opartej na większej liczbie gospodarstw. Jednak rachunkowość ta w swej masie nie daje szczegółowych elementów do kalkulowania kosztów produkcji.

RACHUNKOWOŚĆ DLA CELÓW PODATKOWYCH

Oprócz 3000 gospodarstw, które prowadzą rachunkowość dla Instytutu w Hadze, istnieje w Holandii bardzo rozpowszechniona rachunkowość do celów podatkowych. Gospodarstwa rolne w Holandii płać bowiem podatek dochodowy, a nie jak u nas, gruntowy. Tego typu rachunkowość obejmuje ogółem około 40 tys. gospodarstw. Gospo-

darstwa te prowadzą rachunkowość w obronie własnych interesów, dla uniknięcia nadmiernego opodatkowania.

W całym kraju istnieje 16 biur głównych do prowadzenia rachunkowości, każde biuro główne ma od 3 do 5 biur terenowych. Biura są podporządkowane trzem wymienionym przez nas na początku organizacjom chłopskim. Każda organizacja ma swoje wyłączone biura. Gospodarze płacą za prowadzenie rachunkowości, a stawka zależy od

wielkości gospodarstwa. Księgowy odwiedza gospodarstwo 3 lub 4 razy do roku. Jeżeli gospodarz prosi księgowego o dodatkowy przyjazd, to musi również zapłacić dodatkowo. W zasadzie gospodarz sam prowadzi księżkę. Jednakże co tydzień wysyła odcinki danych o obrotach gotówkowych do odpowiedniego księgowego. Jest to konieczne dla szybkiego zamknięcia książki w końcu roku.

M. Czerniewska